

ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК

Аїсїтракїї: У раду је исїиїїана йосебна доказна радња аніа-
жовање йприкривеної иследника. У даљем їтексїу, йрво су изложене
уводне найомене које їреба да наїласе колико је йиїїање сложено,
али и да се укаже на їто кої ефекаїї може имаїїи инсїїиїуїї йри-
кривеної иследника у циљу сузбијања орїанizadoваної криминалиїе-
їїа. Приликом обїаїїења йоїма йприкривеної иследника, исїїакнуїїо
је кої су услови за њеїово аніажовање, као и основне каракїїери-
сїїике ове йосебне доказне радње. У чланку су криїїикована два
йосїїојеїа решења из Законика о кривичном йосїїуїку, а їїичу се
временскої орочења деловања йприкривеної иследника и дилеме да ли
йприкривени иследник одїовара уколико изврши кривично дело за
време свої аніажмана. Уједно су изнеїїи и йредлози *de lege ferenda*.
На крају рада је изведен закључак кої за циљ има да обїасни ва-
жност йприкривеної иследника као субїекїїа у кривичном йосїїуїку
и да се скрене їајња на неойходност реформе законске реїулаїїиве.

Кључне речи: прикривени иследник, посебне доказне ра-
дње, подстрекавање, кривично дело, Законик о кривичном по-
ступку, организовани криминалитет.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Прикривени иследник, таїни агент, агент провокатор, инфилтрирани
истражитељ, различити су називи за суштински истоветног субїекта у
кривичном поступку кої има за циљ да докаже начелно тешко доказива
кривична дела. Задатак агента своди се на инфилтрирање и прикупљање
податка, најчешће у вези са радом криминалне групе, а чиїи је *ratio legis*
откривање, разјашњавање и спречавање кривичних дела.¹

* Студент треће године основних студија, Универзитет у Београду – Правни факул-
тет, unapst@gmail.com

1 „Прикривени иследници (истражитељи) се у литератури дефинишу као поли-
цијски службеници, којима је додељен променен идентитет (*леїенда*) у одређеном

Технички посматрано, регулисање ове, али и других посебних доказних радњи не мора бити учињено одређивањем правног стандарда, односно појма који може бити подложен тумачењу,² попут кривичних дела из групе организованог криминалитета, већ може бити извршено таксативним навођењем кривичних дела за које се она примењује, као што су, тероризам, корупција, отмица, прање новца, трговина утицајем и слично. Конкретно, у Републици Србији „најекслузивнија“ доказна радња, односно ангажовање прикривеног иследника, резервисана је само за дела организованог криминалитета или за кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Уопштено говорећи, организовани криминалитет је у суштини појам који се може односити на било коју криминалну активност, само ако је планиран и изведен од стране више особа.³ Ипак, уколико се организовани криминалитет толико широко тумачи то је скопчано с опасношћу да се ангажовање прикривеног иследника, које треба да буде „ексклузивно“, употребљава за мноштво кривичних дела.⁴

С обзиром на популарност доказне радње која се често среће у америчким „блокбастерима“, лако се може доћи до погрешног закључка да је реч о институту који је творевина англосаксонске правне традиције. Међутим, концепт прикривеног иследника није строго везан ни за једну државу или институцију као место настанка, јер су одувек постојали видови тајних операција и инфилтрација у оквиру различитих држава. Један историјски пример из времена Луја XIV је његова сарадња с приватним лицима како би открио појединце који врше заверу против њега.⁵ Ипак, почеци полицијске инфилтрације могу се везати за детектива *Eugene F. Vidocq*-а, оснивача француске криминалистичке полиције, који је у периоду од 1810. до 1827.

временском периоду, да би делујући тајно у контакту са одређеним криминалним круговима, прикупљали информације које ће моћи да користе за откривање, разјашњавање и спречавање кривичних дела и то пре свега оних која се односе на организовани криминалитет.“ М. Шкулић, „Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања“, *Безбедносћ*, 3/2005, 374.

- 2 Наиме, питање организованог криминалитета је веома сложено, а у ширем смислу оно обухвата читав низ правних, али и мултидисциплинарних ванправних аспеката. М. Шкулић, *Организовани криминалитети*, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2024, 37–63.
- 3 G. Insolera, “The Struggle against Organized Crime in Italy; the Penal Replays and Instruments; the Agent Provocateur, Phone Interceptions”, *Criminal Justice Issues – Journal of Criminal Justice, Criminology and Security Studies*, 2001, 83.
- 4 „Када је у питању појам организованог криминалитета, то питање није само теоријског карактера, већ оно има велики значај и за конкретно поступање надлежних органа. Чини се да у том погледу код нас још увек постоје велике нејасноће и дефицити у прецизном појмовном одређивању организованог криминалитета.“ М. Шкулић (2024), *op. cit.*, 38.
- 5 О. Вулевић, „Прикривени иследник и угрожавање основних људских права и слобода с акцентом на право на приватност“, *Безбедносћ*, 2/2023, 158.

руководио Одељењем за кривичне истраге тајне полиције Париза.⁶ Дакле, постоји традиција у коришћењу лица у сврху шпијунаже, али с обзиром на еволуцију људских права и слобода услови за примену оваквих истражитеља су знатно строжи него раније.

У питању је деликатан институт, приликом чије примене у колизију долазе различите правне и друштвене вредности. Док, једни сматрају да овакву активност не треба дозволити јер представља злоупотребу овлашћења, други верују да се одређена врста тешких дела не може открити на други начин.⁷ Стога, у законодавствима је претежно успостављено компромисно решење према којем је могуће ангажовање оваквих субјеката, али уз низ ограничења у вези са њиховим деловањем. Приликом регулисања института прикривеног иследника неопходно је јасно, рестриктивно и прецизно слово закона приликом чијег састављања законодавац мора имати у виду неколико критеријума. Први се односи на то у којим случајевима, односно за које врсте кривичних дела је могуће ангажовање прикривеног иследника. Други се тиче постављања границе у дискреционој оцени агента за време његовог ангажмана. Трећи јесте потреба за постојањем увида у радње које спроводи агент. Четврти, уједно и обједињујући елемент је јасноћа и прецизност законских одредби.

Нормативна решења Законика о кривичном поступку подложна су критици и остављају простор за унапређење имајући у виду правну науку и упоредно законодавство.

2. ПОЈАМ ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА

Ангажовање прикривеног иследника (чл.183-187) је једна од шест посебних процесних мера, односно посебних доказних радњи, предвиђених Законом о кривичном поступку (у даљем тексту ЗКП)⁸, поред тајног надзора комуникације (чл.166-170), тајног праћења и снимања (чл.171-173), симулованих послова (чл.174-177), рачунарског претраживања података (чл. 178-180) и контролисане испоруке (чл. 181-182). Посебне доказне радње се по правилу предузимају у предистражном поступку.⁹ Ипак, када је реч о прикривеном иследнику могуће је да се јави и у фазама кривичног поступка, у формалној доказној функцији као сведок, чему свакако не треба

6 В. Делибашић, „Прикривени иследник“, *Журнал за криминалистичку и право*, 1/2016, 82.

7 Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2023, 169.

8 Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

9 М. Шкулић, *Криминалистика*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022а, 217.

прибегавати често.¹⁰ У том случају он задржава своју анонимност¹¹ и постоји захтев да се пресуда не може искључиво или у одлучујућој мери заснивати на његовом исказу.¹²

Широка употреба ове врсте доказне радње никако није правило, већ представља изузетак у оквиру стандардне истражне процедуре. Дакле, њена примена мора бити ограничена и строго контролисана, јер представља моћно оружје у сузбијању организованог криминалитета. У супротном, ако се претерано користи, може озбиљно угрозити стабилност и интегритет правног система, а може и утицати на ефикасност саме радње као средства.¹³ Стога је од суштинске важности да се посебна доказна радња овог типа примењује рационално и целисходно, те посебну пажњу треба посветити испуњењу законских услова за њено спровођење.

Поред општег материјалног услова за предузимање посебних доказних радњи (у вези са чланом 161 став 1 и 2 ЗКП) за ангажовање прикривеног иследника неопходно је испунити додатни услов (у вези са чланом 183 став 1 ЗКП) ради заштите сврхе истраге, а то је постојање наглашеног доказног дефицита.¹⁴ Дакле, реч је о *ultima ratio* доказној ситуацији те се ова одредба рестриктивно тумачи и примењује.

Формални услов за ангажовање прикривеног иследника (члан 184 ЗКП) је постојање одлуке у форми наредбе коју доноси судија за претходни поступак, а што чини на предлог јавног тужиоца.¹⁵ Мора се радити о делима у којима поступа јавни тужилац посебне надлежности, односно неопходно је да постоје основи сумње да је учињено дело из надлежности Тужилаштва за организовани криминал или Тужилаштва за ратне злочине.¹⁶ Тако је сужен број дела у којима је могуће ангажовати прикривеног иследника. Наредба, која мора бити образложена, обавезно садржи податке о лицима и групи према којима се примењује, опис могућих кривичних дела, начин,

10 Постоји читав низ разлога који објашњавају зашто треба избегавати испитивање прикривеног иследника као сведока, од оних безбедносног карактера, па до оних који се заснивају на процесно-казненом резону, попут законског лимитирања доказног значаја исказа прикривеног иследника. М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 20226, 273.

11 „Прикривени иследник се под шифром или псеудонимом може изузетно испитати у кривичном поступку као сведок и то представља практично једини случај да се у нашем кривичном поступку испитује потпуно анониман сведок, тј. сведок чији идентитет није познат ни странкама ни браниоцу.“ *Ibidem*.

12 И. Миљуш, *Начело једнакости „оружја“ у кривичном процесу*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2021, 183.

13 В. Делибашић, *op. cit.*, 82.

14 М. Шкулић (20226), *op. cit.*, 268.

15 *Ibidem*.

16 М. Радисављевић, П. Тетковић, „Посебне доказне радње у тужилачкој истрази у Србији“, *Тужилачка истрага – регионална кривично процесна законодавства и искуства у примени* (ур. И. Јовановић, А. Петровић-Јовановић), Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014, 187.

обим, место и трајање ангажовања, а додатно је могуће одредити да прикривени иследник може употребити техничка средства за фотографисање или тонско, оптичко или електронско снимање.¹⁷

Судија за претходни поступак одређује ангажовање прикривеног иследника као посебну доказну радњу, али не одређује персонално прикривеног иследника.¹⁸ Правило је да из својих редова прикривеног иследника бирају министар унутрашњих послова, директор Безбедносно-информативне агенције (БИА) или директор Војно-безбедносне агенција (ВБА), а изузетно, ако то захтевају посебне околности случаја, могуће је да се у тој улози нађе и друго лице које може бити и страни држављанин. У питању су посебно обучени полицијски службеници и друга стручно обучена лица, којима се може изменити идентитет у базама података и издати лажне исправе,¹⁹ ради очувања њиховог идентитета (члан 185 ЗКП). Међутим, присутна је дилема која су то друга лица која је законодавац имао у виду с обзиром на то да је изостала одредба члана 504. став 6. ЗКП/2001 која је омогућавала да, под одређеним условима, као прикривени иследник буде одређен окривљени, осуђени или лице из криминалне средине. Може се поставити питање на који начин би требало тумачити појам друго лице о којем говори став 2.²⁰

У правном систему САД се појављује могућност да „прикривени агент” (*undercover agent*) долази из криминалне средине, као криминалац-покајник, што није уобичајено у европским кривичнопроцесним законодавствима.²¹ Ипак, постоји друга процесна могућност, а то је институт окривљеног сарадника (некадашњи сведок сарадник) који као и прикривени иследник представља инсајдера, али је његов процесни положај пре свега као сведок (тзв. кооперативни сведок).²²

У току свог ангажмана прикривени иследник одржава контакт са својим непосредним старешином којем доставља периодичне извештаје, а њихова учесталост у достављању зависи од околности конкретнoг случаја, а пре свега од степена опасности којој је он изложен. Такође, није експлицитно наведена форма, а ни садржај, у којој извештаји морају бити достављени те се може закључити да је могућа писмена, али и усмена форма, као и предаја оптичког, тонског или електронског снимка.²³ По завршетку ангажмана,

17 С. Бејатовић, *Кривично процесно право*, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2019, 355.

18 Г. Илић, М. Матић Бошковић, *Посебне мере тајној прикупиљања података у кривичном процесу: поглед из правосуђа*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2015, 17.

19 У вези са измењеним подацима неће се радити о кривичним делима „фалсификовања” јер је у кривичнопроцесном смислу искључена противправност.

20 Г. П. Илић *et al.*, *Коментар законика о кривичном процесу*, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2024, 574–575.

21 М. Шкулић, *Основи кривичног права Сједињених Америчких Држава*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022в, 306.

22 М. Шкулић (2024), *op. cit.*, 588–589.

23 Г. П. Илић *et al.*, *op. cit.*, 576.

старешина има обавезу да достави судији за претходни поступак периодичне извештаје које је примио као и документе и материјалне доказе које је прикупио прикривени иследник попут фотографија, документације, снимака и слично. Потом судија за претходни поступак те материјале доставља јавном тужиоцу.²⁴

3. ВРЕМЕНСКО ОРОЧЕЊЕ АНГАЖОВАЊА ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА

„Ангажовање прикривеног иследника траје колико је потребно да се прикупе докази, а најдуже годину дана. На образложен предлог јавног тужиоца судија за претходни поступак може продужити трајање посебне доказне радње за најдуже шест месеци. Ангажовање прикривеног иследника се прекида чим престану разлози за његову примену (чл. 184. ст. 3 ЗКП).“

Реч је о члану који је језички јасан, те није подложен различитим тумачењима. Међутим, то што је норма недвосмислена не значи да је она и добра. Проблем који постоји је постављена горња граница за ангажман прикривеног иследника која му дозвољава да максимално годину и по дана буде инфилтриран у криминалном миљеу. У циљу заштите основних људских права наш законодавац се определио да ова посебна доказна радња буде ограниченог трајања. Међутим, тако се умногоме утиче на квалитет оперативног рада прикривеног иследника, а нарочито ако се има у виду да је пракса других држава показала да је у случајевима опаснијих и боље организованих криминалних група потребно дуже време да се задобије њихово поверење.²⁵ Практика САД-а у случају коришћења прикривеног агента у борби против организованог криминалитета је показала да се он по правилу убацује у криминалне групе на веома дугачак период, те представља неку врсту „кртице“ у криминалном „подземљу“.²⁶ Тако, у једном примеру, којем је посвећено много пажње, ФБИ-агент Џосеф Пистон (*Joseph Pistone*) је у периоду од 1975. до 1981. био инфилтриран у њујоршку Бонано-фамилију Коза ностре, у којој је био прихваћен као прави припадник банде, да би тим путем током шест година својих прикривених активности успео да прикупи доказе помоћу којих је осуђено више од 100 учиналаца кривичних дела организованог криминалитета у познатом случају „Пица веза“ (*Pizza Connection*).²⁷

Из криминалистичког аспекта, убацивање прикривеног иследника у криминалну групу представља дуго и пажљиво испланирану активност. Она се састоји од детаљне процене криминалне групе, припремања истражитеља, стварања „легенде“, начина убацивања и деловања у криминалној

24 М. Шкулић (2022б), *op. cit.*, 272–273.

25 В. Делибашић, *op. cit.*, 85.

26 М. Шкулић (2024), *op. cit.*, 593.

27 М. Шкулић (2022в), *op. cit.*, 307.

средици, начина извлачења из групе по обављеном задатку и слично.²⁸ Стога, кад се има у виду колико времена и ресурса је потребно да би ова посебна радња била искоришћена, проблематично је на овај начин законски ограничити-орочити деловање прикривеног иследника. Тиме се утиче не само на ефикасност мере, већ се онда може поставити и питање која је њена функција. „Неекономичност“ ове одредбе, није својствена само нашем правном систему, већ се она јавља и у Законику о казненом поступку Републике Хрватске, према којем је агента свеобухватно могуће ангажовати најдуже на осамнаест месеци уз све продужетке.²⁹ Међутим, постоје и другачија, много боља, решења у другим европским законодавствима. Наиме, у Аустрији, Француској и Русији, могуће је сваки пут протеком одређеног рока продужити меру ако околности случаја тако налажу, те се претпоставља да ће исход операције бити успешан. У Аустрији се захтева продужетак истеком три месеца³⁰, у Француској истеком четири месеца,³¹ а у Русији истеком шест месеци.³² У Немачкој није постављен максимум, али се унапред одређује време трајања мере, која се по потреби може продужавати уколико постоје разлози за даљу примену,³³ док се у Шпанији прикривени истражитељ начелно ангажује на неодређено време јер суд одлучује о томе кад ће његов ангажман бити завршен.³⁴ Ове одредбе, иако и оне начелно ограничавају ангажман прикривеног истражитеља, то чине из разлога да би тиме надлежни органи имали бољи увид у саму операцију и тиме благовремено реаговали на све могуће исходе случаја. Дакле, треба да постоји тенденција да се ова мањкава одредба ЗКП-а промени, а примери из упоредног права могу послужити за даљу конкретизацију законског решења.

4. ДА ЛИ ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК ОДГОВАРА ЗА ИЗВШЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО У ОКВИРУ СВОГ АНГАЖМАНА?

„Забрањено је и кажњиво да прикривени иследник подстрекава на извршење кривичног дела.“ (чл. 185 ст. 4 ЗКП). Један од најважнијих аспеката

28 М. Матијевић, „Криминалистички аспекти ангажовања прикривеног истражиоца“, *Годишњак факултета правних наука*, 2011, 106–107.

29 *Zakon o kaznenom postupku*, *Narodne novine*, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, 36/24, чл. 335 ст. 3.

30 *Strafprozeßordnung – StPO*, *Bundesgesetzblatt (BGBl)*, Nr. 631/1975, § 133.

31 *Code de procédure pénale*, art. 706-83, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006577796, 15. април 2025.

32 Федералный закон от 12 августа 1995 г. N 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности». СЗ РФ от 14.08.1995 г. N 33 ст. 3349, ст. 9.

33 *Strafprozeßordnung – StPO*, *Bundesgesetzblatt (BGBl)*, 1987, § 110b.

34 *Código procesal penal*, <https://confi legal.com/wp-content/uploads/2018/05/2013-BORRADOR-DE-CÓDIGO-PROCESAL-PENAL-PP.pdf>, 15. април 2025.

ове посебне доказне радње, односно одговорност прикривеног иследника за извршена кривична дела за време свог-његовог ангажмана, регулисана је на незадовољавајући начин, чиме се јавља низ теоријских и практичних проблема. Постоји мноштво различитих ставова да ли треба или не треба дозволити прикривеном иследнику да изврши кривично дело, а оно што додатно отежава ствари јесте како правдати деловање прикривеног иследника.

У Кривичном законнику постоји одредба „Ко другог са умишљајем подстрекне да изврши кривично дело, казниће се казном прописаном за то кривично дело.“³⁵ Реч је о својеврсном психичком проузроковању туђег дела.³⁶ Српски законодавац је предвидео да је ова радња кажњива кад је делатност прикривеног иследника у питању. Међутим, постоје и неки упоредни кривичнопроцесни системи који начелно допуштају такву врсту „провокације“. Владајуће мишљење у Немачкој јесте да је таква делатност некажњива, јер у случају прикривеног иследника недостаје умишљај подстрекача, будући да он не жели да дело буде довршено. Он жели из доказних разлога да извршилац само започне са злочином, али неће и повреду правног добра, а по отпочињању покушаја он треба да спречи довршење дела. Дакле, полази се од тога да умишљај подстрекача увек претпоставља свест и вољу да дело извршиоца буде довршено, а воља у случају прикривеног иследника изостаје. Ипак, не зна се колико је ово решење идеално, с обзиром на то да мере обезбеђења не пружају гаранцију да дело неће бити довршено, те су исходи неизвесни, па могу доћи у обзир и непредвидиви екцеси извршиоца.³⁷ При томе, приликом предузимања такве делатности у највећем броју случаја биће разоткривен идентитет агента, чиме се доводи у питање могућност његовог ангажмана у неким будућим случајевима. Обука прикривених иследника захтева значајно време и средства, па треба водити рачуна о коришћењу и трошењу државних ресурса.

Систем Сједињених Америчких Држава, који традиционално познаје институт агента провокатора, начелно му омогућава-дозвољава подстреквање лица на извршење кривичног дела, с тим да се не сме направити-створити код лица „злочиначка“ воља која претходно није постојала. „Тако се у америчкој литератури констатује да је полицајцима допуштена могућност да подстичу одређену особу да учини кривично дело онда када је она већ за то на одговарајући начин предиспонирана, али је њима забрањена „производња“ кривичног дела, тако што би имплементирали „криминалне идеје“ у „потпуно недужну вољу“.³⁸ Дакле, агент може деловати стимулишуће, односно учврстити нечију вољу, онда кад воља већ постоји, али не

35 Кривични законик Републике Србије – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019, чл. 34 ст. 1.

36 И. Вуковић, *Кривично право општи и гео*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022, 392.

37 *Ibid.*, 404–405.

38 М. Шкулић (2022в), *op. cit.*, 308–309.

сме креирати „злочиначку“ вољу, уколико она не постоји. Тиме се забрањује артифицијелна производња кривичних дела, а осумњичени који је на недопуштен начин наведен да учини кривично дело може да се позове на *defence of entrapment*. Наш законодавац забрањује овакву могућност „фабриковања“ доказа у циљу спречавања могућих злоупотреба.³⁹

Код нас постоји вид компензације за потпуну забрану подстрекавања. Наиме, симуловани послови су друга посебна доказна радња која пружа могућност за својеврсно навођење лица на „невредно“ понашање. За лице које је овлашћено да закључује симуловани посао противправност је искључена. Ипак, не мора нужно да значи да је симуловани посао криминална активност.⁴⁰ У ове послове спадају симулована куповина, продаја, пружање пословних услуга, давање и примање мита.⁴¹ Иако је и код симулованих послова забрањено подстрекавање,⁴² они сами по себи често захтевају од овлашћеног лица одређену врсту навођења другог, што би се у неким случајевима могло тумачити и као подстрекавање. На пример, лице у жељи да докаже кривично дело мита, понуди новац лицу за које се касније испостави да није учествовало у делу на које се сумња. Притом ни раније није имало криминалну прошлост, односно имало је добру репутацију, а ипак прими мито. Не може се рећи да лице није извршило кривично дело примање мита, мада овде слично као са институтом који постоји у англосаксонском систему може се говорити о кварењу невине воље. Пружање симулованих пословних услуга и склапање симулованих правних послова не сме имати обележја провоцирања другог лица на кривично дело. Наиме, ова радња нужно може имати одређене сличности с провокацијом, али ипак не сме прерасти у „чисто“ провоцирање кривичног дела, што би у кривичноправном смислу представљало подстрекавање.⁴³ Заправо, смисао норме је да се нагласи да је забрањено деловање у виду „агента провокатора“ и да се обезбеди право на правично суђење.⁴⁴

Законодавац је формално учинио кажњивом само радњу подстрекавања, а ћути када су у питању остали облици учествовања у делу, односно извршилаштво, саизвршилаштво и помагање. Наиме, у пракси се често може

39 М. Шкулић (2022б), *op. cit.*, 270.

40 „На пример, симулује се куповина неке ствари која је у законитом промету, да би се доказало прање новца које се врши у вези са таквом купопродајом или се могу симуловати „послови“ који су сами по себи нелегални, или чак представљају кривична дела, као на пример куповина оружја чији је промет забрањен или је дозвољен само под одређеним условима.” М. Шкулић (2024), *op. cit.*, 580.

41 ЗКП чл. 174.

42 ЗКП чл. 176 ст. 3.

43 М. Радисављевић, П. Ђетковић, *op. cit.*, 181.

44 „Одредбом става 4. је прописана забрана прикривеног иследника да подстрекава на извршење кривичног дела, што је у складу са стразбуршким стандардима да утицај полицајаца, који је по природи такав да може да подстрекне окривљеног на кривично дело, представља повреду права на правично суђење (ЕСЉП, *Teixeira de Castro и против Португалије*, 25829/94, 9. јун 1998).“ Г. П. Илић, *et al.*, *op. cit.*, 575.

јавити ситуација у којој се прикривени иследник налази у таквим околностима да мора да изврши кривично дело, или да не учини ништа у циљу спречавања одређеног кривичног дела, да би сачувао свој идентитет.⁴⁵ Тада настаје озбиљна недоумица да ли је он кривично одговоран за извршено дело.

Једни сматрају да се прикривеном иследнику може толерисати ако изврши неко кривично дело, јер његово убацивање у криминалну групу подразумева да треба да се понаша као и остали чланови криминалне групе. Наиме, природе задатка који обавља је таква да ће, ради успешности мисије, он неминовно бити доведен у ситуацију у којој мора вршити кривична дела. Чак и ако није реч о непосредном извршилаштву, прикривени иследник може активно да допринесе извршењу дела другог лица, на пример радњом помагања. Оваква пракса је присутна у Сједињеним Америчким Државама, с тим да се став ублажава тиме што надлежни орган одобрава прикривеном иследнику учествовање у вршењу кривичног дела или прекршаја под условом да је оно нужно потребно зарад прибављања доказа или ради кривичног гоњења извршилаца најтежих кривичних дела у саставу мафијашких организација.⁴⁶

Други су мишљења да прикривеном иследнику апсолутно треба забранити вршење кривичних дела, а у случају да до дела дође, он је за то дело одговоран. Схватање се правда тиме да се тако даје појединцима „дозвола“ за убијање, а и да држава никоме не може дати легитимитет да врши кривична дела. Међутим, овим решењем се умногоме утиче на ефикасност задатка прикривеног иследника и обесмишљава се његова функција као посебне доказне радње.

Треће, уједно и компромисно решење, пружа прикривеном иследнику могућност да под извесним условима не одговара за своје дело у току свог ангажмана.

Формално посматрано, у ЗКП-у не постоји изричита законска одредба која даје овлашћење прикривеном иследнику да изврши кривично дело, те он није неодговоран,⁴⁷ а питање његове одговорности се решава према општим правилима кривичног права. Међутим, постоји контрааргумент, а то је одредба ЗКП-а која изричито забрањује радњу подстрекавања, не и друге облике противправног понашања, чиме се може извући закључак да законодавац није имао у виду друге облике учествовања у делу јер би их у супротном изричито навео у истом члану, а нарочито ако се узме у обзир јединственост-специфичност улоге прикривеног иследника. При томе, у случају посебне доказне радње симулованих послова, пружена је могућност вршења противправних дела, која се неће сматрати кривичним (чл. 176 ст. 2. ЗКП), јер се сама доказна радња предузима изузетно због специфичних околности случаја. Аналогија постоји с прикривеним иследником, који такође представља посебну доказну радњу када се ангажује одређено лице

45 М. Шкулић (2005), 392–393.

46 В. Делибашић, *op. cit.*, 88.

47 И. Фејеш, „Одговорност прикривеног иследника и његове „жртве“ за извршено кривично дело“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 2/2006, 413.

услед доказног дефицита. Дакле, услед постојеће правне празнине код прикривеног иследника, не треба му се апсолутно одузети могућност да поступи противправно, ако успешност мисије и његова лична безбедност зависи од такве радње, а да притом није повређено или угрожено неко веће правно добро. Тада се овај проблем једино може решавати у складу са општим правилима која се односе на крајњу нужду.⁴⁸ Такође, забраном подстрекавања идеја законодавца није била да ограничи све друге радње прикривеног иследника, већ да му се не да могућност да он буде идејни творац дела. Међутим, треба бити опрезан у овим случајевима, јер много тога зависи од дискреционе оцене прикривеног иследника, те лако може доћи до тога да он злоупотреби своја овлашћења.

Стога *de lege ferenda* треба да се размотри могућност доношења новог правног акта који би детаљно регулисао радње прикривених иследника. Такав акт би обезбедио већу правну сигурност, јер би се знале границе деловања прикривеног иследника, а на тај би се начин увео и нови основ оправдања који нису изричито издвојени у Кривичном законiku.⁴⁹ Тим прописом се не би додатно оптеретио правни систем, а решио би многе практичне и теоријске несугласице које тренутно постоје.⁵⁰

5. ЗАКЉУЧАК

Поред рата, организовани криминалитет, корупција и тероризам представљају највећу претњу по безбедност држава⁵¹ чему у прилог иду и разни статистички подаци Уједињених нација. Стога, неопходно је развијати ефикасне мере у борби против нежељених друштвених појава, као што је то на пример посебна доказна радња, односно деловање прикривеног иследника.

Оно што се истиче као главна предност, у односу на друге неконвенционалне облике истражног рада, јесте могућност да се помоћу ове технике прибаве информације и подаци из самог средишта криминалних организација. Тако криминалистички службеници могу да одговоре на криминално понашање пуним капацитетом уз могућност да својим проактивним деловањем разбију саму структуру криминалне организације, што применом других мера најчешће није могуће.⁵²

48 М. Шкулић (2005), *op.cit.*, 393.

49 „Основи оправдања се налазе у свим подручјима правног поретка. Њихов број није затворен, тако да се не може искључити да се у будућности развију неки нови основи.“, И. Вуковић, *op. cit.*, 118.

50 Једна од тих несугласица је могу ли се кумулативно испунити сви услови који се захтевају за примену института крајње нужде уколико дође до тога да прикривени иследник изврши кривично дело.

51 С. Ђукић, „Последице организованог криминалитета по националну безбедност“, *Безбедносћ*, 7/2016, 85.

52 М. Матијевић, *op. cit.*, 111–112.

Међутим, уз то је потребна и адекватна реакција законодавца да не би дошло до угрожавања и нарушавања основних људских права и слобода јер је држава везана лимитирајућим факторима када је у питању поступање полицијских службеника.⁵³ Ипак, због дискреционог карактера активности прикривеног иследника лако може доћи до његовог прекорачења овлашћења, а могуће су и евентуалне злоупотребе. Стога, српски законодавац забрањује деловање у виду агента провокатора, иако би његов чин једино могао бити оправдан уколико је учињен у доброј вери, да би се открио потенцијални делинквент, али остао би за осуду ако је циљ да се у злочин увуче лабилно биће које не може да се одупре интензивном наговарању.⁵⁴

Постоји јасна забрана подстрекавања, али како се законска регулатива односи према другим облицима учествовања у делу остаје нејасно. Ова правно-техничка аномалија треба што пре бити разрешена због постојеће правне несигурности. Из разлога целисходности, али и из саме сврхе радње као средства, прикривеном иследнику треба оставити могућност да учини кривично дело за време његовог ангажмана, које ће потом бити оправдано.

Поред тога, треба преиспитати одредбу која се односи на временско ограничавање деловања прикривеног иследника. У питању је посебна доказна радња, која се изнимно користи, те зарад вишег циља, односно због борбе против најопаснијих видова криминалитета, треба допустити могућност да ова мера дуже траје, а свакако остаје то да се она окончава чим престану разлози за њену примену.

Напослетку, треба истаћи да институт прикривеног иследника представља питање баланса између личних слобода и заједничког интереса, као руководећих мерилима у правној држави. Стога, неопходно је стриктно прецизирати у закону норме које се односе на прикривеног иследника, а које ће задовољити обе друштвене потребе.

ЛИТЕРАТУРА

- Бејатовић С., *Кривично процесно право*, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2019.
- Вуковић И., *Кривично право општи део*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022.
- Вулевић О., „Прикривени иследник и угрожавање основних људских права и слобода с акцентом на право на приватност“, *Безбедносћ*, 2/2023.
- Делибашић В., „Прикривени иследник“, *Журнал за криминалистичку и право*, 1/2016.
- Ђукић С., „Последице организованог криминалитета по националну безбедност“, *Безбедносћ*, 7/2016.

⁵³ О. Вулевић, *op. cit.*, 157.

⁵⁴ I. Lagarde, „Indicateur, agent provocateur et complice“, *McGill Law Journal* 10, 1/1964, 40.

- Игњатовић Ђ, *Криминолоџија*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2023.
- Илић Г. П. *et al.*, *Коменџар законика о кривичном њосџуџу*, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2024.
- Илић Г., Матић Бошковић М., *Посебне мере џајної џрикуџања џодаџака у кривичном џосџуџу: џоџед из џравосуђа*, Београдски центар за безбедоносну политику, Београд, 2015.
- Insolera G., “The Struggle against Organized Crime in Italy; the Penal Replays and Instruments; the Agent Provocateur, Phone Interceptions”, *Criminal Justice Issues - Journal of Criminal Justice, Criminology and Security Studies*, 2001.
- Lagarde I., “Indicateur, agent provocateur et complice”, *McGill Law Journal* 10, 1/1964.
- Матијевић М., „Криминалистички аспекти ангажовања прикривеног истраџиоца“, *Годишњаџ факулџеџа џравних наука*, 2011.
- Миџуш И., *Начело једнаџосџи „оружја“ у кривичном џосџуџу*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2021.
- Радисављевић М., Ђетковић П., „Посебне доказне радње у тужилачкој истрази у Србији“, *Тужилачка исџраџа – реџионална кривичноџроцесна законодавсџива и исџусџива у џримени* (ур. И. Јовановић, А. Петровић-Јовановић), Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014.
- Фејеш И., „Одговорност прикривеног иследника и његове „жртве“ за извршено кривично дело“, *Зборник радова Правној факулџеџи у Новом Саџу*, 2/2006.
- Шкулић М., *Кривично џроцесно џраво*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022.
- Шкулић М., *Криминалисџика*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022.
- Шкулић М., *Орџанизовани криминалисџеџи*, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2024.
- Шкулић М., *Основи кривичној џрава Сједињених Америчких Држава*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022.
- Шкулић М., „Прикривени иследник – законско решење и неџа спорна питања“, *Безбедносџи*, 3/2005.

ПРОПИСИ

- Code de procédure pénale, art. 706-83, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006577796
- Código procesal penal, <https://confilegal.com/wp-content/uploads/2018/05/2013-BORRADOR-DE-CÓDIGO-PROCESAL-PENAL-PP.pdf>
- Strafprozeßordnung - StPO, *Bundesgesetzblatt (BGBl)*, Nr. 631/1975.
- Strafprozeßordnung -StPO, *Bundesgesetzblatt (BGBl)*, 1987.
- Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine*, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, 36/24.

Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени иласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Кривични законик Републике Србије – КЗ, *Службени иласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Федеральный закон от 12 августа 1995 г. N 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности». СЗ РФ от 14.08.1995 г. N 33 ст. 3349.

Una Polojac Stupar*

UNDERCOVER INVESTIGATOR

Summary

The paper examines the special evidentiary action of engaging an undercover agent. In the following text, introductory remarks are first made to emphasize how complex the issue is, but also to indicate the effect that the institution of an undercover agent can have in combating organized crime. When explaining the concept of an undercover agent, the conditions for his engagement are highlighted, as well as the basic characteristics of this special evidentiary action. The article criticizes two existing solutions from the Criminal Procedure Code, which concern the time limit for the activities of an undercover agent and the dilemma of whether an undercover investigator is liable if he commits a criminal offense during his engagement. Proposals de lege ferenda are also presented. At the end of the paper, a conclusion is drawn that aims to explain the importance of the undercover agent as a subject in criminal proceedings and to draw attention to the necessity of legislative reform

Keywords: undercover agent, special evidentiary actions, incitement, criminal act, Criminal Procedure Code, organized crime.

* Third-year undergraduate student, University of Belgrade – Faculty of Law, unapst@gmail.com.